

SVIATOK NARODENIA PRESVÄTEJ BOHORODIČKY V PATRISTICKO-LITURGICKOM PONÍMANÍ

Milan PETRISKO

Pravoslávna bohoslovecké fakulta, Prešovská univerzita v Prešove, Prešov,
Slovenská republika

ÚVOD

Prvým sviatkom cirkevného roka je jeden z tzv. dvanástich Hospodských a Bohorodičných sviatkov - Narodenie Presvätej Bohorodičky. Nie náhodou videli svätí otcovia a cirkevní spisovatelia v narodení dlho očakávaného dieťaťa a v duchovnom význame tohto narodenia analógiu so stvorením sveta a človeka -Bohom. Skutočne, práve v tomto okamihu, v okamihu Narodenia Presvätej Bohorodičky je položený začiatok našej spásy. Spolu s Narodením Bohorodičky sa začína obnova všetkého porušeného pádom prarodičov Adama a Evy, a pre samotné ľudské pokolenie sa otvára cesta k víťazstvu nad hriechom a smrťou.

HISTORICKO-TEOLOGICKÝ KONTEXT SVIATKU

Sviatok Narodenia Presvätej Bohorodičky Cirkev ustanovila pomerne skoro. O sviatku existuje zmienka už zo 4. storočia. Podľa svedectiev Cirkevnej tradície svätá apoštolomrovná cisárovná Helena začiatkom 4. storočia postavila v Palestíne chrám na počesť a pamiatku Narodenia Božej Matky. O tejto udalosti rozprávajú už svätí Ján Zlatoústý a Epifanij Cyperský na východe a rovnako blažený Augustín spolu s Hieronymom Stridonským na západe. Podobne aj tvorcovia oslavných hymnov našej Cirkvi, akými boli svätí: Anatolij – patriarcha Konštantínopolský (5. str.), German - patriarcha Konštantínopolský (8. stor.), prepodobný Ján Damaský (+780), svätý Andrej, episkop Krétsky (8 stor.), Jozef Studitský (9. stor.) a mnohí ďalší, ktorí na tento sviatok zanechali viacero pochvalných slov, rovnako potvrdzujú túto udalosť [8].

Téma väčšiny homílií, ktoré boli napísané svätými otcami na Sviatok Narodenia Presvätej Bohorodičky, sa sústreďuje najmä na to, že touto udalosťou sa začína Božie dielo na zemi, ktoré možno nazvať jedným slovom – „spása“. [6] Pre svoje vtelenie „*pri uskutočňovaní Božieho zámeru (ikonómie)*“ [5] si Boží Syn vyberá Prečistú Pannu, ktorá podľa svojho otca pochádza z kráľovského rodu

Dávidovho a podľa svojej matky Anny z veľkňazského rodu Áronovho. Predpovedaná prorokmi, zo všetkých rodov vybraná, Presvätá Deva Mária, bola dcérou cnostných a spravodlivých rodičov, plodom vrúcnej viery a modlitby, vyprosenej od Boha prestarenými a bezdetnými – Joakimom a Annou. [5] Zo suchého neplodného koreňa Jesseho dal sám Boh vzrast výhonku, ktorý mal vydať kvet - Christa. Už nastalo to priblíženie, dotyk Stvoriteľa so stvorením, ktoré sa malo zavrieť Jeho úplným zjavením sa vo svete. Nastalo zmierenie Boha s človekom a bol položený základ pre zničenie kľatby nad Adamom a Evou, ktorá sa mala dosiahnuť prostredníctvom vykúpenia. [6]

Narodenie Presvätej Bohorodičky v zhode s bohoslužobnými textami, je radosťou pre celý svet – „*anjelov a ľudí*“, [5] lebo z Nej zažiarilo pre všetkých – „*Svetlo Pravdy – Isus Christos*“. [5] Presvätá Deva, kvôli svojej veľkej čistote a pokore, poslúžila veľkému tajomstvu spásy skrze Vtelenie Boha, lebo Ona sa stala Matkou Stvoriteľa všetkých, [5] chrám Boží a živé nebo, „*Svätý trón pripravený na zemi*“. [5] Svätý Andrej Krétsky v Slove na deň Narodenia Presvätej Bohorodičky hovorí, že tento sviatok je počiatkom všetkých sviatkov. Je dvermi k blahodati a pravde. Sviatok v ktorom sa pre Tvorcu všetkého tvorí živý chrám. Podľa slov svätých otcov deň Narodenia Presvätej Bohorodičky je radosťou celého sveta, pretože Bohorodičkou sa celý ľudský rod obnovil a smútok pramatky Evy sa zmenil na radosť. [8] Dnes sa rodí Presvätá Panna a svet sa s ňou obnovuje. [5]

Svätá Cirkev v bohoslužobných piesňach sviatku oslavuje priblíženie Boha v blahodatnej jednote s ľudstvom v osobe Presvätej Bohorodičky, narodenej podľa Božieho prisľúbenia. [5] „*Dnes sa zvestuje radosť celému svetu, zaviali vetry, ohlasovatelia spásy: ruší sa neplodnosť našej prirodzenosti. Lebo neplodná Anna sa stáva matkou Panny, ktorá ostala Pannou aj po Narodení Stvoriteľa.*“ [5] Preto Boh, ako to výstižne opisujú svätí otcovia v bohoslužobných textoch „*vosprijem chúdeje*“ [4] (prijmúc horšie), teda naše telo, „*podast mi lučšeje*“ [3] dal nám to lepšie, čiže obnovenie a zbožštenie.

Narodenie Bohorodičky je udalosť, ktorá v skutočnosti podáva konečný duchovný výsledok celej starozákonnej histórie Izraela, no zároveň otvára cestu k Novému zákonu. Narodenie Prečistej Panny je teda aj novým začiatkom, novým východiskovým bodom v existencii ľudského rodu a sveta. Podľa slov svätého Andreja Krétskeho Narodenie Bohorodičky je poslednou najdôležitejšou udalosťou v histórii Starého Zákona. Zároveň je „*prahom*“ a „*dverami*“ Nového Zákona, ktorého dejiny sa začínajú práve narodením Presvätej Bohorodičky ako Matky Bohočloveka, Ktorý dobrovoľne prichádza na svet. [1] Narodenie

Bohorodičky je stretnutím dvoch Zákonov a stáva sa prechodom zo stavu otroctva do Novozákonného Kráľovstva Blahodati. [3]

Starý Zákon nebol schopný zasvätiť ľudí k blahodatnému životu v Bohu, nemal silu zjednotiť ich so Stvoriteľom. Nemohol viesť k úplnému víťazstvu nad zlom, nemohol darovať skutočnú slobodu z moci hriechu, diabla a smrti. Zákon mohol hriešnikovi iba odhaliť jeho vinu pred Bohom, zrodiť v ňom smäť po Bohu, no nebol schopný tento smäť uhasiť. Zákon dával Židom správne pochopenie toho, čo je skutočné dobro, ale nemohol im dať duchovnú silu na získanie tohto dobra. Zákon poukazoval na hlbokú priepasť zapríčinenú pádom Adama a Evy, ktorá ležala medzi Bohom a človekom, no nebol schopný prehodiť most cez túto duchovnú priepasť, zjednocujúcu človeka s Bohom. Bol vychovávateľom židovského ľudu k Bohu, ale nedával im potrebnú silu na tento duchovný rast, dozrievanie, ktoré teraz v Novom Zákone vychováva veriacich k miere dospelosti, ktorou je plnosť Christa. [Ef 4, 13] Zákon povolával starozákonných ľudí k životu s Bohom, no nebol týmto životom. Zákon teda nebol schopný premôcť hriech a dať človeku slobodu od moci satana a smrti. Nemohol zachrániť, no prebúdzať v ľuďoch túžbu po spásе. [3]

Podľa svätého Andreja Krétskeho, začiatkom prechodu od starozákonného otroctva k novozákonnej slobode bola práve udalosť Narodenia Bohorodičky. Matka Božia, ktorá sa síce narodila pod vládou Zákona, no prijala vo svojej útrobe Darcu novozákonnej Blahodati – Christa. Stala sa prostredníčkou medzi zákonom Starej Zmluvy a novozákonnou Blahodaťou. Prostredníctvom Nej, podľa slov svätého Andreja „*bol zrušený Zákon a blahodať zažiarila*“. Preto svätiteľ ďalej dodáva, oslavujúc Presvätú Bohorodičku: „*Raduj sa, Prostredníčka Zákona a Blahodati, spečatenie Starého a Nového Zákona*“. [1] V podobnom duchu, vo svojom slove hovorí prepodobný Ján Damaský, obracajúc sa k Presvätej Bohorodičke: „*Skrze ňu sa uskutočnila premena Zákona a odkryl sa duch, skrytý pod písmom*“ [7] starozákonných spisov a nariadení. Presvätá Bohorodička sa stala prostredníčkou medzi Starým a Novým zákonom, aj keď Jej rodičia Joakim a Anna, na rozdiel od svojej dcéry, úplne prislúchali Starému zákonu. V tomto zmysle sa ukázali ako akýsi živý symbol duchovnej neplodnosti Starého Zákona, ktorý sa odrazil na ich vlastnej dlhoročnej fyzickej neplodnosti. Napokon, nariadenia Mojžišovho Zákona, podobne ako Joakim a Anna, boli tiež duchovne „*neplodné*“ a „*bezmocné*“, pretože nemohli dať veriacim skutočné poznanie Boha. Podľa slov svätého Nikolaja Kabasilu boli Joakim a Anna najlepším výhonkom Starého Zákona, ktorý Starý Zákon mohol dať ľudskému rodu. [3]

Napriek tomu Zákon a novozákonnú Blahodať treba považovať za úzko prepojené. Zákon a Blahodať sú koniec koncov, dve najdôležitejšie etapy jedinej, nerozlučnej, posvätnnej histórie spásy ľudského rodu, ktorú ľudom dáva ten istý pravý Boh. Aj keď Blahodať mnohonásobne prevyšuje Zákon, podľa slov apoštola Pavla, je Blahodať ako dar Božej lásky zjavený ľudom, ktorý je naplnením zákona. [Rim 13, 10] Táto Blahodať Božej lásky je naplnením, realizáciou Zákona v tom zmysle, že s príchodom na svet Isusa Christa sa uskutočnilo zjednotenie človeka, ktorý žil pod Zákonom a bol verný tomuto zákonu s Bohom. Isus Christos v Evanjeliu rovnako potvrdzuje, že neprišiel zrušiť Zákon ani Prorokov, ale naplniť. [Mt 5, 17] Christos naplňa tento Zákon preto, aby nám daroval inú, oveľa dokonalejšiu plnosť - najvyššiu mieru darov Božej blahodate: „...aby z Jeho plnosti sme my všetci prijali, aj blahodať za blahodaťou. Lebo Zákon bol daný skrze Mojžiša, ale blahodať a pravda prišli skrze Isusa Christa.“ [Jn 1, 16-17] Mnohé roky starozákonní spravodliví očakávali tento dar. [3] Podľa slov svätého Nikolaja Kabasilu boli Joakim a Anna práve takými svätými spravodlivými, ktorí v sebe preukazovali to najlepšie, čo bolo obsiahnuté v Zákone, a zároveň neustále žili v nádeji na skorý prechod od Zákona k Blahodati. Preto sa Presväta Bohorodička podľa Božej prozreteľnosti narodila práve Joakimovi a Anne, ktorá bola plodom tejto ich svätej nádeje. [3]

Udalosť Narodenia Bohorodičky, podľa slov sv. Andreja Krétskeho, znamená koniec starozákonných ustanovení a začiatok samotnej novozákonnej pravdy. Je novým počiatkom v histórii spásy ľudského pokolenia. Preto sa cirkevný sviatok Narodenia Bohorodičky uskutočňuje na samom začiatku kalendárneho bohoslužobného roka. Podľa slov sv. Andreja, je počiatkom všetkých sviatkov. O tom hovorí tiež svätý Fotios, patriarcha Konštantinopolský: „*Tento sviatok - Narodenie Matky Božej, má nepochybne pred všetkými ostatnými sviatkami výsadu provenstva.*“ Ako to ďalej prirovnáva svätý: „*Tak, ako koreň je základom pre konáre, kmeň, kvety a nakoniec plody, bez ktorého nič ďalšie nemôže rásť, tak ani bez sviatku Narodenia Presvätej Bohorodičky by nevzišiel žiaden iný sviatok. Sviatok Narodenia Bohorodičky je koreňom alebo prameňom, či počiatkom a je známy ako deň spásy celého sveta.*“ [2]

O základnom duchovnom význame Narodenia Presvätej Bohorodičky pre celý ľudský rod jasne hovorí prepodobný Ján Damaský vo svojom slove, ktoré začína slovami: „*Dnes je počiatok spásy sveta.*“ [7] Prepodobný Teodor Studita tento sviatok nazýva svetlým a hovorí o ňom ako o začiatku budovania spásy a príchodu Boha k ľudom. [3]

Narodením Prečistej Bohorodičky ešte samozrejme nebolo uskutočnené samotné spasenie ľudského rodu, no bol však položený jeho začiatok. Lebo človeka nezachraňuje práve narodená Panna, ale Ten, Ktorý prichádza, aby sa z nej narodil – Boží Syn. Hospodin Isus Christos, a nie Božia Matka, je naším Spasiteľom a Vykupiteľom z hriechu. Ako zdôrazňuje prepodobný Ján Damaský, *„nie anjel, nie posol, no Samotný Hospodin príde a zachráni nás“*. [7] Práve preto, nielen za spásu ľudstva, no aj za samotný sviatok Narodenia Bohorodičky, máme ďakovať Jedinému Bohu.

Avšak naša spása sa zároveň uskutočnila práve prostredníctvom Bohorodičky. Bez Nej by bol príchod Christa na svet nemožný. Ako hovoria svätí otcovia, Narodenie Bohorodičky je akousi predprípravou a základom Vtelenia Christa. Podľa slov prepodobného Justína (Popoviča), sviatok Narodenia Bohorodičky je *„začiatkom nového príchodu Christa na svet – ako Spasiteľa ľudského rodu. Hriechom prvých ľudí bol Christos odtiaľ „vyhnaný“. Teraz, spoločne s rodiacou sa Božou Matkou, Hospodin opäť prichádza na tento svet – ako jeho Vykupiteľ a ako Víťaz nad hriechom“*. [9] Svätí otcovia neustále pripomínajú úzku duchovnú prepojenosť dvoch udalostí spasiteľnej histórie – Narodenie Bohorodičky a Narodenie Isusa Christa. Takto, podľa slov svätých otcov, sviatok Narodenia Prečistej Devy je iba začiatkom, no pravým zavŕšením a naplnením sviatku je už úplne iná udalosť – zjednotenie Slova s telom v útrobe Božej Matky.

Dlhé očakávania padlého ľudského rodu sa teraz naplňujú v príchode Spasiteľa na svet. Podľa svätých otcov týmto dňom sa pre Adama a Evu približuje dlho očakávané otvorenie dverí rajskej záhrady, kedysi zatvorenej kvôli ich hriechu. Kedysi všetci ľudia, kvôli hriechu prvého Adama, boli odsúdení na smrť (fyzickú aj duchovnú), no teraz v Novom Adamovi – Christovi, celý ľudský rod získava nový počiatok večného života. Tak ako v Adamovi všetci zomierajú, tak v Christovi budú všetci oživení. [1Kor 15, 22]

Rovnako svätí otcovia v súvislosti s obrazom Christa ako Nového Adama, už nechápu pod takýmto Rajom staré prebývanie prvých ľudí uprostred Edemu, ale svätý Gregor Palama nazýva Rajom predurčeným pre Nového Adama samotnú Prečistú Devu. Práve Jej útroba je pre Hospodina novým rajským sedom – miestom Jeho príbytku, materinským obydľím Bohomládenca Christa. Sv. Gregor hovorí o Presvätej Bohorodičke ako o krásnom Raji Nového Adama – Isusa Christa, v Ktorom sa vtelil, a od Ktorého sa narodil Nový Adam. [3]

Pokračujúc v takomto duchovnom paralelizme, svätý Nikolaj Kabasila porovnáva Božiu Matku so starozákonnou Evou. Podľa neho, ak možno Christa nazvať Novým Adamom, tak Bohorodičku je možné nazvať Novou Evou.

Samozrejme, na rozdiel od starej Evy, Nová Eva – Prečistá Panna – nemala nijaký osobný hriech. No aj napriek tomu medzi nimi existuje určitá podoba. Podobne stará Eva, kedysi dobrá pomocníčka svojho muža, Nová Eva - Bohorodička je takisto blahou Pomocníčkou pri budovaní našej spásy [3].

V osobe Presvätej Bohorodičky má celé ľudstvo účasť na spáse ako Bohoľudskom diele. Ona sama je najlepším počiatkom ľudského rodu a ľudskej prirodzenosti. „*Ňou sa spája pozemské s nebeským.*“ [5] Ona „*ruší kľatbu a daruje požehnanie*“, [5] je „*Adamovo a Evino obnovenie, prameň neporušiteľnosti, kvôli ktorému sme získali zbožštenie a od smrti oslobodenie*“. [5]

ZÁVER

Sviatku Narodenia Presvätej Bohorodičky je zasvätený celý rad krásnych svätootcovských homílií. Všetky z nich nám pomáhajú pochopiť nielen duchovný význam samotného tajomstva narodenia Bohorodičky od prestarených a neplodných rodičov, ale tiež preniknúť do dogmatických hĺbok teologického učenia Cirkvi o Presvätej Bohorodičke, o Jej večnom panenstve, o význame Jej osobnosti v dejinách spásy ľudského rodu. Okrem iného, tieto svätootcovské kázne oslavujú veľkosť Jej svätosti a duchovného zápasu. Jasne rozprávajú o mravnej dokonalosti Matky Božej a vznešene hovoria o nezištnej materinskej láske Prečistej Panny k Jej Synovi. Keďže našou snahou bolo najmä ozrejmiť sviatok Narodenia Presvätej Bohorodičky z pohľadu svätootcovského, snažili sme sa aspoň trochu načrieť z tohto bohatstva Pravoslávnej cirkvi a takýmto spôsobom sprístupniť hĺbku bohoslovia ukrytú v tomto sviatku.

SUMMARY

The Feast of the Nativity of the Blessed Virgin Mary is dedicated to a plenty of beautiful holy father's homilies. All of them help us to understand not only the spiritual significance of the very mystery of the Nativity of the Virgin from old and infertile parents, but also to penetrate into the dogmatic depths of the Church's theological teaching on the Blessed Virgin, about her eternal virginity, about the importance of her personality in the history of the salvation of the human race. Among other things, these holy sermons celebrate the greatness of Her holiness and spiritual struggle. They speak clearly of the moral perfection of the Mother of God and sublimely speak of the selfless maternal love of the Pure Virgin for Her Son. Since our effort was mainly to clarify the feast of the Nativity of the Blessed Virgin from the point of view of the holy fathers, we tried to draw

at least a little out of this wealth of the Orthodox Church and thus make available the depth of theology hidden in this feast.

REFERENCES

1. ANDREW OF CRETE, 1869. Homilies for the Nativity of the Blessed Virgin Mary. In *Selected words of the Holy Fathers in honor and glory of the Most Holy Mother of God*. Saint Petersburg, 1869. /АНДРЕЙ КРИТСКИЙ, 1869. Гомилии на Рождество Пресвятой Богородицы. Ин Избранныя слова святых отцев в честь и славу Пресвятой Богородицы. Санкт-Петербург, 1869./
2. PHOTIOS, Patriarch of Constantinople, 1998. *Sermon for the Nativity of the Most Holy Theotokos*. Moscow : Alfa i Omega, 1998. /ФОТИЙ, патриарх Константинопольский. 1998. Слово на Рождество Пресвятой Богородицы. Москва : Альфа и Омега, 1998./
3. MALKOV. P. 2017. *Nativity of the Blessed Virgin Mary. Anthology of patristic sermons*. Moscow : Nikea, 2017, 256 p. ISBN 978-5-91761-777-0. /МАЛКОВ. П. 2017. Рождество Пресвятой Богородицы. Антология святоотеческих проповедей. Москва : Никея, 2017. 256 с. ISBN 978-5-91761-777-0./
4. MINEYA MARCH. Kiev : Kiev-Pechersk Lavra, 1893. 261 p. /МИНЕЯ МАРТЬ. Киев : Киево-Печерская Лавра, 1893. 261 с./
5. MINEYA SEPTEMBER. Kiev : Kiev-Pechersk Lavra, 1893. p. 146, 147, 148, 151, 152, 166. /МИНЕЯ СЕПТЕМВРІЙ. Киев : Киево-Печерская Лавра, 1893. с. 146, 147, 148, 151, 152, 166./
6. SKABALLANOVICH, M. 2004. *Nativity of the Blessed Virgin Mary*. Kiev : Publishing House "Prolog", 2004. 190 p. ISBN 966-8538-03-X. /СКАБАЛЛАНОВИЧ, М. 2004. Рождество Пресвятой Богородицы. Киев : Издательство Пролог, 2004. 190 с. ISBN 966-8538-03-X./
7. WORKS OF ST. JOHN OF DAMASCINE. 1997. *Christological and polemical treatises. Words for the Mother of God holidays. Word for the Nativity of the Blessed Virgin Mary*. (transl. and comment. M. Kozlov, D. E. Afinogenov). (ed. A. V. Vdovichenko). Moscow : Martis, Orthodox St. Tikhon Theological Institute, 1997. 351 p. ISBN 5-7248-0044-6. /ТВОРЕНИЯ ПРЕПОДОБНОГО ИОАННА ДАМАСКИНА, 1997. Христологические и полемические трактаты. Слова на Богородичные праздники. Слово на Рождество Пресвятой Богородицы. (пер. и коммент. М. Козлов, Д. Е. Афиногенов).

- (ред. А. В. Вдовиченко). Москва : Мартис Православный Свято-Тихоновский богословский институт, 1997. 351 с. ISBN 5-7248-0044-6./
8. SHIMANSKY, G. 2002. *Liturgy*. Moscow : Moscow Theological Academy, 2002. 352 p. ISBN 5-900249-37-9. /ШИМАНСКИЙ, Г. 2002. *Литургия*. Москва : Московская духовная академия, 2002. 352 с. ISBN 5-900249-37-9./
9. YUSTIN POPOVICH. 2016. Church of All Saints. Holy Mother of God in the Church. In *Bulletin of the German Diocese of the Russian Orthodox Church Abroad*. Munich : Edition of the monastery of ven. Job of Pochaev, 2016, no. 4, p. 4-13. ISSN 0930-9039. /ЮСТИН ПОПОВИЧ. 2016. Церковь Всех Святых. Пресвятая Богородица в Церкви. In *Вестник Германской Епархии Русской Православной Церкви за границей*. Мюнхен : Издание обители преп. Иова Почаевского, 2016, no. 4, с. 4-13. ISSN 0930-9039./

THE NATIVITY OF THE BLESSED VIRGIN MARY IN THE PATRISTIC-LITURGICAL CONCEPT

Milan PETRISKO, doctorand, Faculty of Orthodox Theology, University of Presov, Masarykova 15, 08001 Presov, Slovakia, milan.petrisko@smail.unipo.sk, 00421517724729

Abstract

The aim of this theological work is to examine and clarify the historical origin of the feast of the Nativity of the Blessed Virgin Mary. In our environment, we have very little information about this holiday, which is beginning to appear especially during the Nestorian disputes, when various false teachings about the Blessed Virgin Mary were spread. Therefore, we worked mainly with liturgical books reflecting the Orthodox ecclesiastical tradition. This tradition has been overshadowed many times by the false teachings, additions, and apocrypha that the Church still faces today. Another goal was to confront the work with the works of the Holy Fathers, which give us a correct view of the researched issues. In the final part, the work tries to analyze and connect the knowledge with the Church tradition and the Scriptures. Based on these criteria, it aims to provide a comprehensive view of the issues examined.

Keywords

Feast, Nativity, Blessed Virgin Mary, holy fathers, liturgical texts